

Samfélagsleg ábyrgð
í sjávarútvegi
2.-3. NÓVEMBER Í HÖRPU

Hvað er að vera Íslendingur?

Hvernig hafa hugmyndir okkar um þjóðerni áhrif á þau sem „passa ekki í boxið?“

Miriam Petra Ómarsdóttir Awad, inngildingarfulltrúi landskrifstofu Erasmus+ og sérfræðingur hjá Rannís

HAMPIÐJAN

HÁSKÓLINN Í REYKJAVÍK
REYKJAVÍK UNIVERSITY

ICELANDAIR
CARGO

ISI ICELAND
SEAFOOD

marel

Pipar\TBWA

SJÁVARÚTVEGS
RÁÐSTEFNAN
2023

Íslendingar

- Mótun sjálfsmyndar mikilvæg í lífi hvers og eins
  - Þjóðerni og tilfinningin að tilheyra skiptir flest fólki máli
  - Þjóð: huglægt, félagsleg tengsl, söguleg atvik og sameiginlegar hugmyndir
- Gamalgrónar hugmyndir sem mótask á tímum sjálfstæðisbaráttu og þjóðernisrómantíkur og verða hluti af þjóðarsjálfsmynd
  - Byggja á hugmyndum um glæsta fortíð
  - Hafa áhrif á hvernig við fjöllum okkur sjálf inn á við og út á við
  - Viðhaldið af dægurmenningu, auglýsingum, hugtakanotkun
- Hugmyndir um hreina tungu og hreina náttúru endurspeglast ómeðvitað í hugmyndum um fólkið sjálft

... en hvað er að vera Íslendingur?

- Fæðast á Íslandi?
- Eiga foreldra frá Íslandi?
- Finnast Ísland vera heima?
- Skilgreina sig sem Íslending?
- Fara í ísbíltúr um hávetur?
- Tala endalaust um veðrið?
- „Þetta reddast?“
- Vera í björgunarsveit?
- Þræta um hvort það sé „pýlsa“ eða „pulsa“?

ísbíltúr

{ease-beel-tur} • Icelandic

---

the specific art of driving around and eating ice cream; a true Icelandic pastime; literally, “ice cream road trip.”

Hugmyndir okkar um þjóðerni

- Þrátt fyrir ólíkar og jafnvel óhaldbærar skýringar á hver er Íslendingur birtast hugmyndirnar oft ómeðvitað
  - Við tölum ensku við fólk sem er dekkra yfirlitum
    - Hvort sem það talar íslensku sem móðurmál eða ekki
      - Og trúum þeim oft ekki um þeirra eigin skilgreiningar á þjóðerni sínu
  - Við ákveðum tengsl við Ísland út frá nöfnum
  - Við gerum ráð fyrir að eiga lítið sameiginlegt og kynnumst síður fólki persónulega sem er með erlendan eða ólíkan menningarlegan bakgrunn

Fordómar sem tengjast kynþætti eða uppruna

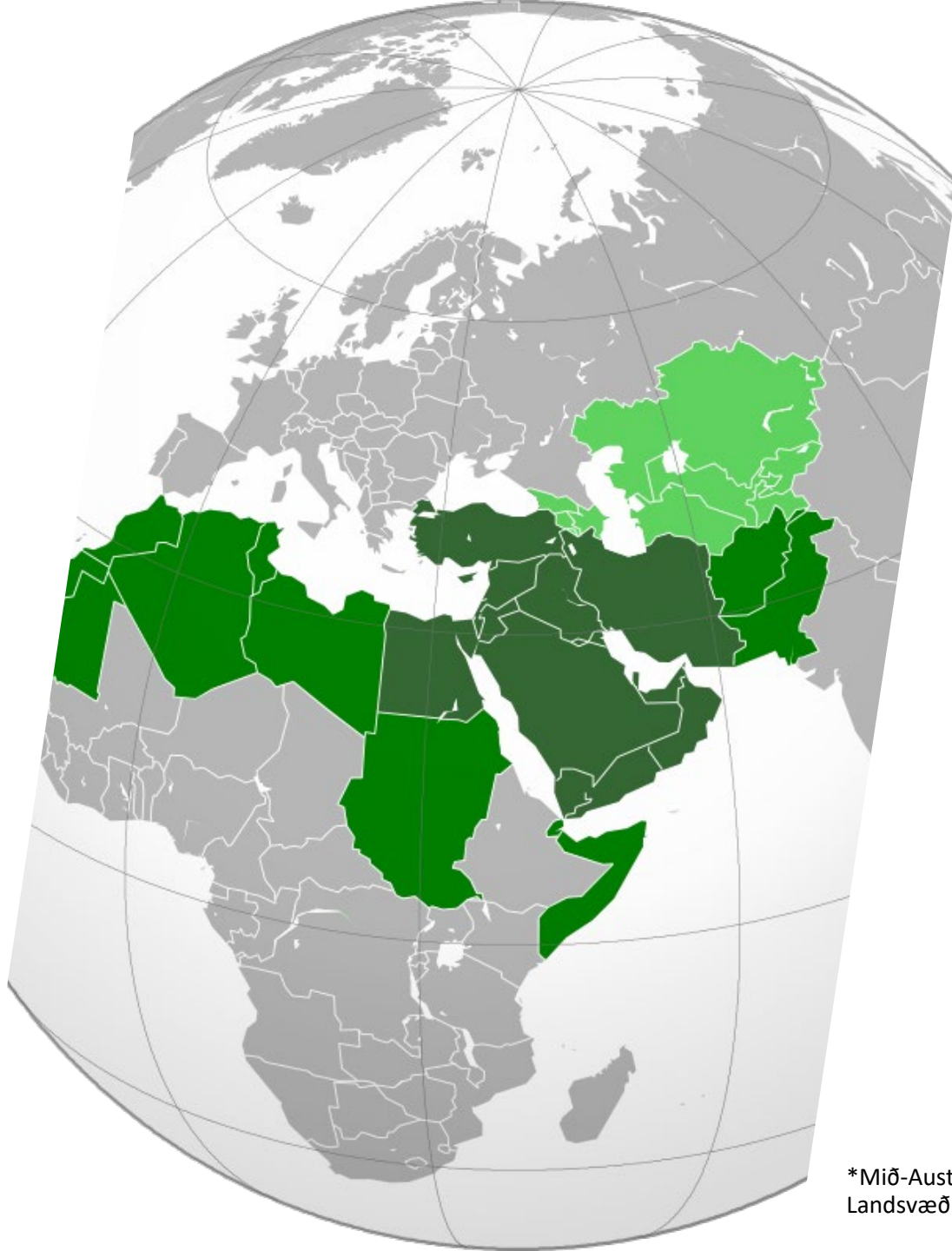
Oft ekki teknir alvarlega – ekki talið eins mikið vandamál og það er

Fólk verður sjaldan vitni af fordómum

- Getur verið erfitt að henda reiður á þá
- Birtast oft sem öraréiti

Fordómar eru oft byggðir á því hvernig við sjáum fólk – sem íslenskt eða **ekki** íslenskt.

Dæmi úr rannsókn

- Viðtalsrannsókn við íslenskar konur með ættir að rekja til Mið-Austurlanda*
  - Konurnar skilgreindu sig allar sem Íslendinga
    - Annað hvort eitt íslenskt foreldri og annað erlent
    - eða bæði foreldri voru innflytjendur en þær fæddust hér og ólust hér upp
  - Töluðu allar **íslensku sem móðurmál eða fyrsta mál**
  - Nöfn þeirra voru ýmist erlend eða blönduð, þ.e. bæði íslensk og erlend

*Mið-Austurlönd í þeim skilningi sem samfélagið setur í hugtakið. Landsvæði allt frá Marokkó til Pakistan.

SJÁVARÚTVEGS
RÁÐSTEFNAN
2023

Hvernig fordóma upplifðu viðmælendur?

- **Kynþáttafordómar:**

- Athugasemdir varðandi kynþátt þeirra eða önnur líkamleg einkenni
- Öðrun, mismunun, útilokun og blætisvæðing vegna kynþátta

- **Menningarfordómar**

- Í þessu tilfelli: Neikvæðar staðalímyndir um múslima settar fram gegn þeim eða fjölskyldum þeirra (óháð þeirra eigin trú)
  - Oft líkt og til að athuga hvort þær gætu staðfest staðalímyndirnar (neikvæð forvitni)
- Menningareinkenni oft álitin arfgeng og mörkin milli kynþátta- og menningarfordóma oft óljós

Niðurstöður rannsóknar um áhrif fordóma á sjálfsmyndir

- Í stuttu máli

- Þær sem voru dekkri yfirlitum upplifðu oft fordóma eða örارةiti strax við fyrstu kynni við fólk
  - Bæði kynþátta- og menningarfordómar (ákveðið útlit þá tengt ákveðnum menningarheimum)
  - Nöfn kölluðu líka fram fordóma
- Þær sem voru ljósari yfirlitum „komust upp með það“ að vera álitnar íslenskar þangað til annað kom í ljós – upplifðu síður fordóma eða örارةiti **strax** við fyrstu kynni / eða í samskiptum við ókunnuga
  - Upplifðu einnig að fólk trúði þeim ekki að „hinn menningarheimurinn“ skipti þær máli
  - Nöfn þeirra gátu gefið erlendan uppruna í ljós
    - Fordómar eða örارةiti fylgdi þá oft í kjölfarið þegar það kom í ljós

- Íslenskukunnátta þeirra virtist í raun ekki skipta máli: þær upplifðu samt fordóma
  - Mýta að það sé „nóg fyrir fólk að læra bara íslensku“
  - Samfélagið þarf líka að opna augu sín gagnvart útilokandi viðhorfum
- Auðvelt að ímynda sér erfiðleika þeirra sem **ekki tala íslensku** ef fólk sem talar hana reiprennandi upplifir **samt fordóma** bara fyrir erlendan bakgrunn eða húðlit

Afleiðingar

- Tekið fram fyrir hendurnar á fólki sem passar ekki inn í boxið
  - Þeirra eigið sjálfskilgreiningarvald tekið af þeim
- Virkar kannski ekki alvarlegt – í raun síendurtekið áreiti
  - Hefur áhrif á andlega og líkamlega líðan
  - Mótar sjálfsmynd
    - Andúð á eigin uppruna
    - Skert tækifæri
    - Uppreisn gegn samfélaginu

Birtingarmyndir á vinnumarkaðnum

- Ráðningarferli þar sem gert er ráð fyrir...
  - Reynsluleysi
  - Tungumálakunnáttu (skort á henni)
  - Lægra gildi menntunar
  - Samskiptaörðugleikum
- Á vinnustaðnum
  - Mætir fólk á viðburði (t.d. á vegum starfsmannafélags)?
    - Komast skilaboðin áleiðis
    - Líður því öruggu (mætir það á viðburði en er svo eitt og afskipt, útundan án þess að neinn gefi því gaum)
  - Andrúmsloft á kaffistofum, í mötuneyti eða jafnvel í samskiptum
    - Eru niðrandi brandarar eða orðalag notað? Bæði almennt og/eða fyrir framan þau
    - Að tala illa um einn hóp getur jafnt skapað vanlíðan hjá fólki sem tilheyrir þeim hóp **og öðrum hópum** („hvernig er talað um mig þegar ég er ekki á staðnum?“)
  - Skiptir þekking þeirra máli – eða eru þau aldrei spurð ráða?
  - Fá þau viðeigandi þjálfun?

- Með því að endurskoða hvernig við skilgreinum fólk sem Íslendinga og hvaða viðhorf fylgja þeim ómeðvituðu skilgreiningum getum við stuðlað að
  - Betri inngildingu starfsfólks á vinnustöðum
  - Betri skilning á menningarmun fólks sem býr á Íslandi
  - Betra samlífi ólíkra menningarhópa

Hvenær er maður þá orðinn Íslendingur?

- Er íslenskan lykillinn að samfélaginu?
  - Samt virðist ekki vera nóg að tala reiprennandi íslensku
- Þarf að heita íslensku nafni?
- Þarf að líta út á einhvern hátt?
  - Þótt enginn segi það beint uppátt
  - Skilaboð úr samfélaginu segja það óbeint

„Þetta er bara svo þreytt, og hvenær er maður eiginlega orðinn Íslendingur, þú veist, [...] hvenær er ég búin að tékka í öll boxin hjá þér að þú ert tilbúin til þess að kalla mig Íslending, þú veist [...] bara um leið og ég tilbúin til þess að skilgreina sjálfa mig sem Íslending.“